

1918 BIRAKIŞMASINDAN AZ ÖNCE MUSTAFA
KEMAL PAŞA'NIN BAŞYAVER NACİ BEY¹
YULO İLE PADİŞAHA BİR BAŞVURMASI

HİKMET BAYUR

Atatürk tâ baştan, birinci Dünya savaşında Almanya'nın yenileceğine inanıyordu, bu yüzden savaşa katılmamızı istememişti ve ona girdikten sonra da ilk fırsatta, hattâ fırsat yaratarak ondan çıkmamızı istiyordu.

Kendisi Çanakkale'de büyük bir ün kazandıktan sonra bu yoldaki inancını uygun gördüğü kimseler yanında daha büyük bir cüretle savunmaya koyulmuş ve yurdumuzun uğramakta bulunduğu yıkımların bir kısmını olsun önlemeye çalışmıştı.

Mustafa Kemal Paşa gerektikçe askeri hareketleri de tenkit ediyordu, örnek olarak Yıldırım orduları komutanlığına getirilen Alman generali von Falkenhayn'ın yanlış yığınak ve davranışları hakkında Enver Paşa'ya gönderdiği rapor anılabilir².

17 Kasım 1917 den itibaren Palestin cephesinde uğranılan yenilgiler ve bunların sonucunda Kudüs'ün 11 Aralıkta İngiliz eline düşmesi, onun tenkitlerinin pek isabetli olduğunu gösterdiği için kendisinden çekiniliyor ve herhangi bir cezaya çarptırılmasına yüreklenilemiyordu.

Böyle bir durum varken hem onu bir süre için olsun İstanbul'dan uzaklaştırmak, hem de Alman genel karargâhında büyük komutanlarla temasa getirerek Enver Paşa'da var olan Alman yenilmezliği inancını ona da aşılacak düşüncesiyle o, Kayser'in Padişaha yapmış olduğu ziyareti iade etmek üzere Almanya'ya giden Velihaht Vahdettin Efendi ile birlikte Almanya'ya gönderilir.

Mustafa Kemal bu gezi sırasında her bakımdan veliahdın gözünü açmaya çalışır, Vahdettin de onunla düşünce birliğinde imiş gibi konuşur, ancak, az sonra Padişah olunca Mustafa Kemal'i, kendine

¹ Korgeneral Naci Eldeniz. Uzun zaman Seyhan sayıslığı etmiştir.

² Bk. Belleten sayı 80 (Ekim 1956, s. 619 v. d.)

fahri yaver yapmakla birlikte, onun görüşlerine hiç aldrış etmez. Savaşın sonlarına doğru Mustafa Kemal Suriye cephesindedir ve Falkenhayn'ın yerine geçmiş olan grup komutanı Liman von Sanders'in komutası altında bulunan üç ordudan ezilmemiş ve nisbeten az zararlarla kendini yıkımdan sıyrabilmiş olan tek ordunun komutanıdır. Az sonra O, Liman von Sanders'in yerine grup komutanı yapılacaktır.

Aşağıda görülecek olan belge Osmanlı İmparatorluğu'nu yaşatmak için Mustafa Kemal'in son denemelerinden biridir ve orada kendisi padişaha bağlılığını teyit etmektedir. Vahdettin'in anlayışsızlığı ve Mustafa Kemal'in kuvvetli şahsiyetinden kuşkulananıp ürkmesi onun bu önergesinin kabul edilmesini gerektirmiştir.

Üzerinde durduğumuz belge o sırada Vahdettin'in baş yaveri olan Naci Bey'in evrakı arasında çıkmış ve eşi Makbule Eldeniz'ce bana verilmiştir. Fotoğrafından anlaşılacağı gibi bir teldir ve tam tarihi yazılı olmayıp yalnızca teşrinievvel (ekim) 1918 denilmektedir. O günlerde Mustafa Kemal'in Şam'la Halep arasında bir yerde bulunması muhtemeldir, ve tel belki gecikmiş ve tarihi okunamayacak biçimde alınmıştır.

Bu tarihin 7 ve 14 Ekim arasında oynadığını tahmin etmek mümkündür. Bunu göstermek için şu yönleri hatırlamak yeter.

29 Eylül 1918 de düşmanlarımızla Bulgaristan arasında bırakışma imzalanır ve bir kaç gün sonra Bulgarlar ordularını terhis ederler, yâni savaş dışı olurlar. Kral Ferdinand da tahtını oğlu Boris'e bırakır (4 Ekim).

3 Ekim'de Almanya barış görüşmelerine başlanması için Amerika Cumhurbaşkanı'na bir kere daha başvurur (Nota Vaşington'a 6 Ekimde ulaşacaktır).

7 Ekimde hemen bırakışma ve barış görüşmelerine başlanılmasını isteyen Avusturya notası Amerikan hükümetine ulaşır.

O ana kadar Osmanlı hükümeti tereddüt içinde olup bırakışma ve barış isteme yolunda hiçbir adım atmış değildir. Esasen barışın ilk şartı İttihat ve Terakki'nin iş başından çekilmesi olacağı anlaşılıyordu (Almanya'da da Kayser için aynı durumun var olduğu anlaşılmıştı).

İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri ise son ana kadar bunu göze almak istemiyorlardı. Ancak Bulgaristan bırakışma yapıp düşmanların bütün şartlarını kabul ettikten, Almanya ve Avusturya

imparatorlukları da bırakışma ve barış istedikten sonra Osmanlı'nın savaşa devamda ayakdiremesi delilik olurdu.

Böylelikle 7 Ekimden itibaren Talât Paşa hükümetinin yerini alıp düşmanlarla temas edebilecek bir hükümetin kurulması için çalışmalara başlanılır. Bu iş bir hafta sürecektir, sebebi her türlü teşkilâtı çok kuvvetli olan İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin ancak kendilerine güven verebilecek bir hükümetin kurulmasına razı olacaklarını söylemeleridir. Sarayın ve İttihat ve Terakki'den olmayanların ise teşkilâtları yoktur, genel olarak da bunlar çekingen kimselerdir.

O sırada Padişah kendi dünürü olan Tefvik Paşa'yı sadrazam yapmak istiyordu ve bu yolda söylentiler dolaştı: fakat Talât Paşa onu istememişti ve o ancak Talât, Enver ve Cemal Paşalar Almanya'ya kaçtıktan sonra sadrazam olabilecektir. O ana kadar İzzet Paşa bir türlü ara sadrazamı rolünü oynayacak ve düşmanlarla bırakışma yapacaktır.

14 Ekimde bu şartlar altında ve çekişmeler içinde İzzet Paşa hükümeti kurulur. İçişlerine Fethi Bey'in (B. F. Okyar) getirilmiş olmasını Talât Paşa İttihat ve Terakki için bir güven unsuru saymıştır³. Cavit Bey'in hükümette bulunması ona göre ayrıca bir güven kaynağı idi.

Mustafa Kemal'in teli bu iki tarih arasında, daha doğrusu Talât Paşa'nın çekileceği ve yerine Tefvik Paşa'nın geçeceği söylentisinin Mustafa Kemal'in Suriye'deki Karargâhında duyulmasıyla İzzet Paşa hükümeti kuruluşunun yine aynı yerde duyulması arasında geçen günlerin birinde çekilmiş olmalıdır.

Tel şöyledir :

"Ser Yaveri Hazreti Şehriyari Naci Bey Efendiye"

(Gayet mahremdir).

"Talât Paşa kabinesinin meflûç bir halde, Tefvik Paşa Hazretlerinin muayyen bir kabine teşkilinde müşkülâta maruz bulunmakta olduğunu haber alıyorum. Ordular muharebe kudretinden mahrum ve zaten kuvayi mevcude

³ Bu yönü o sırada Dr. Adnan (Adıvar) bu yazara söylemişti. Fethi Bey İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerindendi, bir zaman Kâtibi umumilik bile yapmıştı. Ancak kısmen Enver Paşa ile geçinememesi, kısmen de İttihat ve Terakki'nin gidişini beğenmemesi yüzünden Sofya Elçiliği gibi kenarda bir görevle yetinmişti.

⁴ Talât Paşa'nın kendisine güven verecek kimselerin hükümette bulunmalarını istemesi dolayısıyla.

müdafaaadan âciz bir hale getirilmiştir. Düşman her gün daha müsait ve ezici şurut ihraz etmektedir.⁵ Müttefiken olmadığı takdirde münferiden ve behemehal sulhu takarrür ettirmek lâzımdır ve bunun için fevt olunacak bir an dahi kalmamıştır. Aksi takdirde memleketin kâmilten elden çıkması ve devletimizin gayrı kabili telâfi mehalike maruz kalması baid-ül ihtimal değildir. Muhterem padişahımıza olan sadakat ve merbutiyetim ve vatanımın temini selâmeti itibarıyla arz ederim ki Tevfik Paşa Hazretleri filhakika müşkülâta tesadüf etmişlerse sadaretin derhal İzzet Paşa Hazretlerine tevcihi ve müşarunileyhin de esasî Fethi⁶, Tahsin⁷, Rauf⁸ Canbulat⁹, Azmi¹⁰, Şeyhülislâm Hayri ve âcizlerinden mürekkep bir kabine teşkil etmesi zaruridir. Zevati mezkurenin vücuda getireceği kabine vaziyete hâkim olabileceği zannü itikadındayım. Tevfik Paşa Hazretleri size isimlerini söylediğim zevata müracaat ettiği takdirde mazharı teshilât olabilir zannederim. Münasip ise bu zevatın Şevketmeap Efendimize arzını rica ederim.”

“Teşrinievvel 918”

“Fahri Yaveri Hazreti Şehriyari”

“Mustafa Kemal”

Bu mektuba göre davranmamakla Padişah, kendisi için Mustafa Kemal’in himayesini sağlamak fırsatını bir kere daha kaçırmış olur. Bilindiği gibi ne İzzet Paşa hükümetinde ne de ondan sonra kurulacak hükümetlerde Mustafa Kemal’e yer verilmez.

* * *

Atatürk ara sıra bu mektubu anardı. Benim istediğim yerine getirilmiş olsaydı bana harbiye nezareti düşerdi, çünkü hükümette benden ve sadrazam İzzet Paşadan başka bir orduya ve ordular grubuna komuta etmiş kimse yoktu derdi.

Kendisine istediğiniz olsaydı ne yapardınız diye sordum:

“Padişah ve hükümeti alıp Anadolu’ya çekilir, bırakışma ve barış görüşmelerini oradan idare ederdim” dedi.

⁵ O sırada düşman Suriye’de Şam-Beyrut çizgisini yeni geçmişti.

⁶ Fethi Okyar, Cumhuriyet devrinde başbakanlık, türlü bakanlık ve büyük elçiliklerde bulunmuştur.

⁷ Tahsin Özer Erzurum’da ve Suriye’de valilik, Cumhuriyet devrinde sayıtlavlık ve genel müfettişlik etmiştir.

⁸ Kaptan, Hamidiye suvarisi, bahriye nezareti müsteşarı, bahriye nazırı Cumhuriyet devrinde başbakan.

⁹ Dahiliye nazırlığı etmiştir. Cumhuriyet devrinde İzmir suyikastı dolayısıyla idam edilmiştir.

¹⁰ Türlü valiliklerde ve emniyet işlerinde bulunmuştur.

سرپاور حفره شهزادی ناصح به اخفیه غایبه کرد .

مقتضای غایبه شدن خروج جاده توفیق مان فریفت معیه یاقینه تکلیفه شکونه معلوم
بوتفقه اولدین خیر الیوم . اولدورکجه قدرته کرم و زانا قوی مبروه مدافره عاق
چاله کتیریش و کجه هکجه ده ساهه و از عجب سروط احراز اتمده در . تنقفا اولدین
قدرده سفدا و بهر حال صلی قدر ایدرک لانددر و لوین اجوبه فوت اولدجه برآند و غرض کاتمه .
کجه قدرده کتفه با نوا اولد جیوسی و دولته غیر قابل توفی هر اهلک مبروهه قالمس بعد اوصاف اولددر .
ممنوع و اولدجه اولد حذافه و بر بطن و وطن نامه مومن اعتباریه عرصه ایدر که توفیق یاقه قدرده
توقیف شکونه تضاد ایتمده حدیثه و کجه حدت یاقه قدرته توجیه و سابلت ده
اساس قوی ، تمیز ، عطف ، جانیت ، غنی ، بیخ الاسلام هدی و عاندر نه ترکیه یرقانه تشکیل
ایتمه ضروری . ذوات مذکورده وجوده لیده حایه قانیه و صغیه حاکم اولدیده حایه کجه اعتمادیم .
توفیق یاقه قدرده شه اسدین صایدیم ذواته سرحف اندیکه قدرده نظر سهیوت اولدیلدیه ایدریم
نمایندیه بو ذواته سرحف ای قدرده کتفه رعایه ایم

قوی یادیم حفره شهزادی
صالحه

تشرین اول ۹۱۸

General Naci Eldeniz'in evrakı arasında bulunan Atatürk'ün bir telinin fotokopisi.

